

6. Философский энциклопедический словарь / [гл. редакция : Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов]. – М. : Сов. энцикл., 1983. – 840 с.

7. Чижевський Б.Г. Організаційно-педагогічні умови становлення ліцеїв в Україні / Б.Г. Чижевський. – К. : Інститут педагогіки АПН України, 1996. – 249 с.

СТАДНІЧЕНКО Н.В.

ВПЛИВ МИСТЕЦТВА ТЕАТРУ НА КУЛЬТУРНЕ ТА СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДІ

*Якщо ти хочеш насолоджуватися мистецтвом –
то ти повинен бути художньо освіченою людиною.*
К. Маркс

Складовою формування особистості є розвиток її естетичної культури, виховання почуттів, ідеалів, естетичного ставлення до навколишнього світу. Естетична культура впливає на збагачення духовності, на закладання моральних засад, що є особливо актуальним для нашого часу. Естетичне сприйняття дійсності залежить від рівня обдарованості індивідуума, від психологічних і життєвих установок, від прагнення до самовдосконалення. Сприйняття естетичних об'єктів, тобто творів мистецтва, є суто індивідуальним процесом, і тут велике значення має емоційна відкритість суб'єкта, бажання знайти відповіді на життєво важливі питання. Мистецтво сприяє налагодженню морально-етичних відносин у соціумі, пробудженню творчої активності та стимулює прагнення до самовизначення. Тому, на наш погляд, назріла гостра необхідність в активізації використання творів мистецтва для формування особистості.

Сучасна педагогіка розглядає театральне мистецтво як один з допоміжних засобів впливу на особистість, на формування естетичних і морально-етичних установок молодшого школяра, підлітка, студента. Театральне мистецтво, впливаючи на емоційно-чуттєву сферу кожного індивідуума, впливає загалом на суспільство, формуючи рівень загальної культури, художнього смаку, а також диктує ідейні та морально-етичні норми співжиття в соціумі. Про це писали В. Андрущенко, Г. Бояджієв, З. Корогодський, Л. Курбас.

Мета статті полягає в аналізі та визначенні впливу мистецтва на культурне та соціальне становлення молоді.

Прагнення до мистецтва, прагнення до естетичної насолоди є для людини природним, а значить, необхідним. Коли людина бажає розвивати свою схильність до творчості, збагачувати свій духовний світ нескінченною кількістю вражень, які відкриває мистецтво, то радість її буття багаторазово зростає.

Театр розвивається не лише завдяки щоразу новій генерації обдарованих людей, творців, які протягом багатьох століть збагачували його, робили цікавим для загалу на кожному етапі суспільної еволюції. Незмінна популярність театру пов'язана ще й з тим, що є мільйони любителів мистецтва, для кого театр є невід'ємною частиною життя, які не лише самі прагнуть отримати насолоду від спілкування з мистецтвом, а й поділитися враженнями з друзями, знайомими, таким чином залучаючи їх до його чарівного світу. Для справжнього любителя та знавця театру він нескінченно щедрий на враження, на відкриття, на емоційні потрясіння, на радість від спілкування з високим мистецтвом.

Як і будь-який інший вид мистецтва, театр потрібно навчитися розуміти, сприймати, потрібно навчитися розшифровувати його знаки, символи й уже по-

тім полюбити. Це вміння розвиватиметься в міру того, як молодий театрал розширюватиме свій глядацький досвід, а саме: частіше дивитиметься вистави, читатиме п'єси, аналізуватиме побачене та прочитане, ознайомиться з історією театру, оволодіє спеціальними теоретичними знаннями з галузі акторської майстерності. Така підготовка потребує немало зусиль розумових і душевних, цей процес дуже особистий, інтимний і проходить у кожного по-особливому, але він є необхідним для підготовки до процесу сприйняття художньої творчості, бо естетична культура суб'єкта, тобто глядача, твориться за тими самими законами, за якими твориться, власне, об'єкт, тобто мистецтво. І засвоювати ці закони необхідно щоразу, чи переглядаючи прем'єрну виставу в театрі, чи спілкуючись з друзями з приводу побаченого, чи знайомлячись зі спеціальною літературою, вдосконалюючи в собі вже досягнуте, і збагачуватись новим.

Як говорив історик театру Г.Н. Бояджієв, театр має два обличчя. Одне його обличчя – сцена; інше, спільне для всіх присутніх обличчя народжується в залі, де глядач, невідривно слідкуючи за життям сценічних героїв, переживає, пропускає через себе, власне, відображає на своєму обличчі все, що відбувається на сцені. Тут і сміх, і гнів, і співчуття, і осуд – повна гама почуттів, на які лише здатна людська природа. Напружена тиша в глядацькій залі не є свідченням спокійного відстороненого споглядання вистави, цей спокій лише зовнішній. У такі хвилини найбільшого внутрішнього напруження глядачі переживають емоції, які не завжди можуть бути викликані ситуаціями буденного життя. Ці потрясіння будуть тим глибші, тим сильніші, чим більшою була зосередженість глядача у процесі сприйняття вистави, чим повнішою була підготовка до зустрічі з мистецтвом. Власне, бажання пережити момент катарсису, тобто очищення через емоційне потрясіння, і приваблює глядачів до театру. Така магічна сила впливу на людину притамана всім видам мистецтва, але в театрі вона демонструється найбільш наочно, бо передається безпосередньо від актора до глядача відповідно до сценічного закону єдності часу та простору, тобто тут і тепер. Лесь Курбас у “Маніфесті молодого театру до глядачів” проголошував від імені акторів: “Ми, актори, що знаємо чарівну владу перевтілення, найсвітлішу радість трансформації і насолоду досягнень, не можемо відмовити собі в щасті втягти публіку в коло нашої дії, примусити її забути себе, стати нашим співучасником” [7].

Заради співучасті, співпереживання люди щовечора наповнюють театральні зали й насолоджуються мистецтвом, витрачаючи на це власний час, але отримують щедрю винагороду, бо йдуть з театру збагаченими та щасливими. Значить, існує тисячоліттями вирощене почуття – потреба в естетичному сприйнятті світу. Потреба ця має давнє походження.

Язичницький обряд у родовому суспільстві формував відповідні норми етики й моралі, античний театр, завдяки драматургії Есхіла, Софокла, Еврипіда, пропагував ідеї свободи особистості, патріотизму. Комедії Арістофана були спрямовані на критику певних негативних суспільних явищ, що пробуджувало в народі негативне ставлення до владних структур. Комедії Менандра формували норми співжиття людей у сім'ї й соціумі.

Театр часів Римської імперії, зосереджуючи увагу на окремо взятій людині, на формуванні її самосвідомості у творах Плавта, Теренція, разом з тим пропагував девіз “хліба й видовищ!”, що скерувало розвиток театру на примітивно-

розважальний шлях, цим самим стимулюючи прояви низьких інстинктів. Масові містеріальні дійства епохи середньовіччя мали відверто релігійний характер. Вистави в жанрі мораліте пропагували певні морально-етичні норми людського життя, позитивно впливаючи на процес виховання підлітків.

Театр епохи Відродження набув широкої популярності завдяки високим зразкам драматургії У. Шекспіра, Ж.Б. Мольєра, які диктували норми поведінки в усіх сферах суспільного життя.

У театрі епохи класицизму герої п'єс П. Корнеля і Ж. Расіна, демонструючи високі моральні якості героїв, знаходили схвальний відгук у глядацької спільноти.

Театр епохи Просвітництва активно відстоював ідею соціальної рівності людей, стверджував матеріалістичні погляди на природу, проголошував нові естетичні норми, відмінні від тих, які були характерні для класицистичного напрямку в мистецтві. Драматурги Вольтер, Д. Дідро своєю творчістю пропагували просвітницькі ідеї, бажаючи активізувати процес зміни суспільного ладу.

Театр епохи романтизму вивів на сцену героїв п'єс І.Ф. Шіллера, які були прикладом для наслідування серед прогресивно налаштованої молоді.

Театр XIX–XX ст. активно відгукувався на суспільні зміни, формуючи громадянську позицію сучасників, здатність до самоаналізу, виконуючи важливу просвітницько-пізнавальну та художньо-естетичну функцію.

Мистецтво – найочевидніший показник пробудження духовної сили людей. Схильність до творчості, бажання насолоджуватися її результатами свідчить про глибокі якісні зміни в інтелектуальній та емоційній сферах свідомості людини, пережитих у давні часи. Мистецькі витвори, що належать представникам давніх культур свідчать про нерозривну єдність між буттям людини та її прагненням до творчості. Велич театру – у його здатності бути грандіозним вмістилищем морального й соціального досвіду людства, у його здатності дати безсмертя людському духу. З раннього дитинства, до моменту зародження самосвідомості мистецтво входить у людське життя у вигляді пісень, ігор, танців, казок, театральних вистав та сотнями інших шляхів, безперервно поглиблюючи свій вплив, формує віддавна й донині людські душі.

Г.Н. Бояджієв [3] у процесі відносин між театром і реальною дійсністю виділив три фази:

- об'єктивна реальність зображена в драматичному творі;
- сценічне втілення драматичного твору;
- сценічне життя, сприйняте глядачами.

Тобто реальне життя повертається до своїх витоків уже у вигляді глядацьких вражень, збагачене духовно та естетично.

Тотальний вплив театру є можливим, тому що він вбирає в себе всі багатоскладові форми відносин людини із суспільством, з природою, із самою собою. Театр діє силою нетлінності своїх образів, своєю гармонією, своїм моральним впливом. І чим значніша і глибша свідомість людини, тим більш розвинуте в ній художнє чуття, тим більша дія на неї мистецтва, тим виразніше бачить людина суть буття й перспективу майбутнього.

“Початок сприйняття театру” існує як момент нашого суб'єктивного прилучення до “магії” сценічної творчості. Вхідження у світ театру відбувається в

кожної людини по-своєму. Це не залежить від статусу театру, його архітектурних особливостей, бо завжди є головне – актори на сцені та глядач у залі.

Запорізький Театр юного глядача був відкритий у 1979 р., який постановою ЮНЕСКО було проголошено роком дитини, тому основна частина його репертуару мала певну вікову спрямованість. Більшість вистав була розрахована на зовсім маленьких глядачів та підлітків, так звану середню паралель. І якщо на казкових виставах у залі стояла тиша або починалася бурхлива дитяча реакція на події, що відбувалися на сцені, то вистави для підлітків проходили більш складно. Сам факт колективного примусового приходу до театру викликав у них протест, і тому взаємодії акторів і глядачів не відбувалося, швидше, навпаки, ставалося взаємовідштовхування, незалежно від якості самої вистави. На жаль, у юних глядачів на той час не були сформовані елементарні культурні навички, щоб мати можливість насолоджуватися мистецтвом театру. Це була не їх вина, а швидше, їх біда, бо більшість підлітків відвідувала театр вперше і як поводитися просто не знала. Не знала також того, що театр може бути цікавим, захопливим, варто лише докласти зусиль, прислухатися, зрозуміти, підкоритися його впливу. Але в підлітковому віці всяка спроба підкорення, впливу зі сторони сприймається агресивно, тому протягом перших кількох років на виставах для цієї категорії глядачів стояв гамір, на сцену летіли кульки, і театральні та шкільні педагоги не могли нічого змінити. Пізніше, коли піросло покоління дітей, виховуваних на чудових казкових виставах ТЮГу, для яких театр вже став життєво важливою необхідністю, глобальна проблема дисципліни в глядацькому залі поступово зникла. До театру почали приходити молоді люди, які свідомо, самостійно обирали для перегляду ту чи іншу виставу.

Дуже цікавим моментом у розвитку особистості, на наш погляд, є перехід молоді людини зі шкільних тепличних умов до навчання у вищому чи середньому спеціальному навчальних закладах, тобто до студентського життя. У цей момент у неї змінюється уявлення про життя в цілому та про своє місце в цьому житті, змінюються пріоритети. Вона починає швидко засвоювати ті норми поведінки, які диктує їй нове середовище, або навпаки, виказує їм спротив. Також є відмінність між поведінкою в театрі, реакціями, сприйняттям творів мистецтва у студентів першого курсу і третього чи четвертого. Перший курс – це вчорашні школярі, для яких важливим є ствердження себе як особистості в новому колективі. Їх реакції більш відкриті, активні. Студенти-старшокурсники в більшості своїй реагують стриманіше, театральна вистава пробуджує в них ті глибокі психологічні, емоційні процеси, заради яких люди відвідують театральні вистави, бо ними вже засвоєні певні поведінкові норми та необхідні знання.

Займаючись викладацькою діяльністю, ми маємо можливість спостерігати, як поступово студенти акторського факультету з підлітків, які, крім загальних слів захоплення зовнішньою стороною акторської професії (квіти, оплески тощо), нічого більше не могли відповісти на запитання, чому ними була обрана саме ця професія. Але вже до кінця навчання на першому курсі вони починають розуміти, що все не так просто, що зовнішня сторона театру нічого не варта без праці, без професійних вправ, тренінгів, роботи над голосом тощо. Без усього цього неможливо оволодіти професією. Це також неможливо без лекцій зі спеціальних та загальноосвітніх дисциплін, зокрема літератури, психології. Те, що

курс лекцій з психології входить до програми професійної підготовки майбутнього актора, дає можливість студенту зробити глибокий психологічний аналіз характеру зображуваного персонажа, допомагає проникнути в найпотаємніші куточки його свідомості, висвітлити їх, виправдати та донести до глядача, що сприятиме взаємозбагаченню і студента, і глядача.

Із часом дуже змінюється повсякденна поведінка студентів першокурсників в аудиторії. На перших заняттях кожна невдача колеги, який працював на майданчику зустрічалася глузливым сміхом, на третьому році навчання студенти співчутливо мовчать або намагаються допомогти розібратися, аналізують, залишаються після занять, щоб допрацювати ту чи іншу сцену. Це дуже важливо, тому що театр – це, перш за все, робота колективна.

Висновки. На прикладі творчої діяльності ТЮГу розглянуто результати благотворного впливу театру на духовне збагачення кількох поколінь глядачів. На казкові вистави, які є золотим фондом театру, глядачі-батьки приводять своїх дітей, тому що свого часу саме в театрі вони пережили своєрідне культурне, емоційне народження і з віком зрозуміли, наскільки важливий театр для гармонійного розвитку дитини.

Актор, залишаючись сам на сам зі своєю роллю, створює художній образ, а разом з тим створює себе як творчу особистість і так само творить глядача, і в цьому полягає найголовніший, найнеобхідніший для людини сенс театру як явища суспільно значущого.

Література

1. Загальна психологія / [за ред. В.В. Богословського, А.Г. Ковальова, А.А. Степанова]. – М. : Освіта, 1981.
2. Бояджиев Г.Н. Душа театра / Г.Н. Бояджиев. – М. : Молодая гвардия, 1974. – 368 с.
3. Бояджиев Г.Н. От Софокла до Брехта за сорок театральных вечеров / Г.Н. Бояджиев. – М. : Просвещение, 1981. – 336 с.
4. Бутенко Э. Имитационная теория сценического перевоплощения / Э. Бутенко. – М. : Прикосновение, 2004. – 271 с.
5. Захава Б.Е. Мастерство актёра и режиссёра / Б. Захава. – М. : Искусство, 1999. – 150 с.
6. Корогодский З.Я. Первый год. Начало / З.Я. Когородский. – М. : ВТО, 1974. – 112 с.
7. Курбас Л. Березиль / Л. Курбас. – К. : Дніпро, 1978. – 518 с.
8. Мокульський С. Історія західноєвропейського театру. Античний театр. Середньовічний театр. Театр епохи Відродження : посібник для театральних вузів, училищ і студій / С. Мокульський. – М. : Худож. лит-ра, 1936. – Ч. 1. – 600 с.
9. Стрелер Д. Театр для людей / Д. Стрелер. – М. : ВТО, 1984. – 307 с.

СТАРОВОЙТ С.М.

КВАЛІФІКАЦІЙНІ РІВНІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Сучасний стан економіки України, а також намічені напрями її реформування не залишають сумнівів у тому, що в умовах ринку утриматися на робочому місці зможе лише висококваліфікований працівник, який досконало володіє своєю професією та озброєний необхідними спеціальними знаннями, що дають змогу швидко змінювати спеціалізацію в рамках цієї професії або саму професію в межах однієї групи професій. Сьогодні можна констатувати, що суспільство упритул підійшло до тієї позначки в соціально-політичному та економічному реформуванні, за якою виникає конкуренція кваліфікованої робочої сили.

У ситуації, що склалася, коли інститути соціального захисту людини не встигають за темпом перетворень, які відбуваються, і більшість членів суспільс-